

УДК 378.634.796.3(477)

С. Г. Стеценко

**ПРАКТИЧНА СКЛАДОВА ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ
В НАЦІОНАЛЬНІЙ АКАДЕМІЇ ПРОКУРАТУРИ УКРАЇНИ:
ШЛЯХИ УДОСКОНАЛЕННЯ**

25 жовтня 2007 року стало для єдиного навчального закладу системи прокуратури України насправді епохальним днем — Академії прокуратури України надано статус національної. Новий статус обумовлює, крім іншого, також і нові вимоги щодо якості навчального процесу та наукових досліджень, а також обсягів матеріально-технічного забезпечення діяльності академії. Ключовим фактором, як видається, є необхідність модернізації навчального процесу, оскільки саме ця складова може вважатись визначальною для вищого навчального закладу. Реалії сьогодення свідчать про необхідність пошуку шляхів удосконалення освітніх програм у діяльності Національної академії прокуратури України. Факторів, які свідчать про актуальність зазначеного, — багато. Основні з них:

- приєднання України до Болонського процесу;
- чітко виражена відомча належність академії;
- потреби прокурорсько-слідчої практики;
- особливості підготовки фахівців освітньо-кваліфікаційного рівня «магістр»;
- тривалість навчання в академії.

Приєднання нашої держави до Болонського процесу обумовлює необхідність найближчим часом здійснити низку організаційних перетворень, завдяки яким дипломи вітчизняних навчальних закладів повинні визнаватись у країнах Європи, а випускники мають стати конкурентоспроможними на загальноєвропейському ринку праці. Чи має це відношення до Національної академії прокуратури України? Безумовно. Академія готує кадри для системи прокуратури України, саме цим обумовлювалась необхідність її створення у 2002 році. Іншими словами, існує чітко сформоване державне замовлення на підготовку магістрів для потреб прокуратури, яке формується Генеральною прокуратурою Украї-

ни та реалізується Національною академією прокуратури України і базовими комплектуючими вищими навчальними закладами. Водночас академія у своїй діяльності керується також і нормативними документами Міністерства освіти та науки України, адже диплом магістра за спеціальністю «правознавство», що отримують випускники, є документом державного зразка. І це робить освітньо-правовий статус випускника Національної академії прокуратури України аналогічним зі статусом випускника магістратури будь-якого іншого навчального закладу нашої держави. Саме тому приєднання України до Болонського процесу певною мірою впливає на пошук шляхів удосконалення освітніх програм у діяльності академії.

Відомча належність академії обумовлює чітку спрямованість освітньої політики на максимальне наближення навчального процесу до практичних потреб діяльності прокуратури України. Випускники, які розподіляються до практичних підрозділів, повинні бути готовими відразу розпочати практичну діяльність. Унікальність академії, поміж іншого, характеризується наявністю значної кількості спеціальних курсів, у рамках яких студенти вивчають ті питання, які вони безпосередньо будуть вирішувати в самостійній практичній діяльності. Саме тому неприпустимим для підготовки кадрів прокуратури має стати сумно відоме гасло про необхідність забути все те, що випускник вчив у навчальному закладі і вже безпосередньо на робочому місці по-новому опановувати сутність виробничих функцій.

Потреби прокурорсько-слідчої практики обумовлюють значний ступінь практичної спрямованості навчання. У цьому контексті варто продовжувати практику таких форм покращення освітньої діяльності в Національній академії прокуратури України:

- запрошення представників Генеральної прокуратури України, обласних, районних та міських прокуратур для читання окремих лекцій з актуальних проблем прокурорської діяльності та участі у семінарських заняттях, «круглих столах», ділових іграх тощо;

- участь професорсько-викладацького складу Академії у заходах, що проводяться практичними підрозділами (колегії, семінари, засідання науково-методичної ради тощо);

- стажування науково-педагогічного складу у практичних підрозділах прокуратури України.

Особливості підготовки фахівців освітньо-кваліфікаційного рівня «магістр» характеризуються тим, що, у відповідності до Закону України «Про вищу освіту», магістр — це освітньо-кваліфікаційний рівень вищої освіти, який характеризується наявністю у особи спеціальних умінь та знань, достатніх для виконання професійних завдань та обов'язків (робіт) інноваційного характеру. Іншими словами, це особа, яка повинна володіти інноваційними методиками та впроваджувати їх у практичну діяльність. Сутність терміна «інновації», на переконання автора, є дуже тісно пов'язаною із наукою, із використанням результатів наукових досліджень на практиці. Не випадково під час навчання в магістратурі

Національної академії прокуратури студенти виконують магістерське дослідження, котре може вважатись науковою кваліфікаційною роботою.

Тривалість навчання в академії — це фактор, який свідчить про актуальність пошуку шляхів удосконалення освітніх програм: 1 рік та 10 місяців, протягом яких студент має навчатись в магістратурі, повинні враховувати і 6-місячну переддипломну практику (стажування) в органах прокуратури на вакантних посадах помічників прокурорів районного рівня або слідчих міськрайпрокуратур. Фактично йдеться про частину навчального процесу, протягом якої і необхідно шукати шляхи покращення підготовки магістрів для потреб прокуратури.

Видається за доцільне розглядати проблематику удосконалення практичної складової освітнього процесу в Національній академії прокуратури України за двома ключовими напрямками:

1. Навчання студентів.

2. Стажування науково-педагогічного складу у практичних підрозділах прокуратури України.

Перший із вказаних напрямів потребує пошуку оптимального балансу між загальнотеоретичними та професійно-орієнтованими дисциплінами. На початку статті було наголошено про єдиний освітньо-правовий статус магістрів, що закінчили академію, та випускників магістратур інших навчальних закладів юридичного спрямування. Думається, що за сьогоденішньої відсутності у державі єдиних державних стандартів вищої освіти одним із факторів сумісності дипломів має бути саме загальнотеоретична складова. Спеціальні курси, орієнтовані на засвоєння суто професійних питань, повинні відображати ключові напрями діяльності прокуратури. Основна увага повинна приділятися викладенню тих питань, що становлять левову частку діяльності слідчих та помічників прокурорів районної ланки. Позитивний аспект, на який звертає увагу ректор Національної академії прокуратури України Г.П.Середа, проявляється у тому, що «практична спрямованість навчання, окрім спеціалізації навчальних дисциплін, забезпечується і тим, що у навчальному процесі активну участь беруть працівники з великим досвідом практичної роботи, зокрема і діючі прокурори, які працюють в академії на умовах сумісництва» [1].

Доцільно розглянути питання про необхідність створення та затвердження перспективного стабільного навчального плану підготовки магістрів у Національній академії прокуратури України, який на 3—4 роки (3—4 набори студентів) унормував би перелік навчальних дисциплін (спеціальних курсів), що були б обов'язковими для вивчення студентами. Це додасть стабільності процесу підготовки магістрів і, що головне, сприятиме якісній підготовці навчально-методичного забезпечення (підручники, посібники, курси лекцій тощо). По завершенні вказаного терміну буде можливість внести необхідні корективи шляхом введення більш актуальних навчальних курсів.

Такий варіант стабільного навчального плану на найближчі роки міг би стати складовою Програми розвитку Національної академії прокура-

тури України, де можна було б чітко зазначити процедуру внесення змін та доповнень до нього. Але наголошуємо, що це має бути у виняткових випадках, коли зміни до чинного законодавства, поява нових функцій та завдань прокуратури України, актуалізація певних напрямів роботи зроблять обґрунтованими необхідність внесення змін до навчального плану. Такий підхід буде корисним для системи прокуратури, для студентів і для викладачів. Для останніх позитив саме такого стабільного навчального плану буде характеризуватись удосконаленням лекційного матеріалу, знаходженням нових ілюстративних практичних прикладів із прокурорської діяльності, що покращать сприйняття теоретичного матеріалу. Можливо, з часом необхідно буде вести мову про певну спеціалізацію студентів ще під час навчання в академії і, відповідно, створення декількох навчальних планів для підготовки різних категорій фахівців.

Стажування науково-педагогічного складу у практичних підрозділах прокуратури України було і залишається надзвичайно важливим фактором оптимізації навчального процесу в академії. Перш за все, необхідно чітко виокремити стажування викладача, який має практичний досвід роботи в органах прокуратури, та стажування особи, яка не має такого досвіду. У першому випадку, як видається, доцільно орієнтуватися на необхідність проходження тематичного стажування, що має бути пов'язаним з:

- специфікою навчальних дисциплін (спеціальних курсів), що викладаються даною особою;

- особливостями мети та завдань науково-дослідної роботи, що здійснюється викладачем в рамках наукової проблематики кафедри (академії);

- перспективами запровадження нових навчальних дисциплін (спеціальних курсів) як інституту підготовки кадрів, так і інституту підвищення кваліфікації кадрів.

Стажування викладача, який має практичний досвід роботи в органах прокуратури, має бути спрямоване на отримання емпіричного матеріалу «з перших рук», який у подальшому буде використовуватись у навчальному процесі та науковій діяльності. Це дозволить «тримати руку на пульсі» діяльності практичних підрозділів прокуратури, у рамках педагогічного процесу дійсно давати студентам (слухачам) ті знання, що затребувані практикою. Думається, що план проходження такого тематичного стажування повинен обговорюватися та схвалюватися на засіданні кафедри, погоджуватися відповідним директором інституту — проректором академії та затверджуватися керівником органу прокуратури, де буде організовано стажування.

Говорячи ж про наукову діяльність, слід згадати вислів відомого українського правознавця М. І. Козюбри, який стверджував, що «юридична наука без виходу на практику є безперспективною» [2]. У нашому випадку пошук базової інформації для наукових пошуків має здійснюватися за схемою «практика» — «наука» — «практика». Іншими словами, проблеми прокурорської діяльності має диктувати практика, їх вирішен-

ня повинні ґрунтуватись на використанні результатів наукових пошуків, а самі результати — запроваджуватись у практичну діяльність органів прокуратури. Науковий пошук, що здійснюється викладачами, не повинен відбуватись заради пошуку, «для галочки». Він має базуватись на реальних проблемах сучасної української прокуратури. Те саме, до речі, стосується і магістерських та дисертаційних робіт, які досліджуються відповідно студентами, аспірантами та викладачами академії. Підставою для визначення тематики дослідження має бути виключно актуальність його проведення для прокуратури України. Нормативною основою при цьому є положення п. 1.3 наказу Генерального прокурора України № 1183 ц від 5 червня 2006 р. «Про організацію взаємодії органів прокуратури України з Національною академією прокуратури України», де, зокрема, передбачено щорічно до 15 листопада надавати академії пропозиції стосовно проведення наукових досліджень з найбільш актуальних проблем прокурорської діяльності [3]. У даному контексті ми не говоримо про штучне обмеження свободи наукової діяльності, а констатуємо той факт, що наукова проблематика прокурорської спрямованості має стати пріоритетною для Національної академії прокуратури України. Єдиний навчальний заклад у системі прокуратури України, який фінансується за кошти прокуратури та готує кадри для прокуратури, повинен у першочерговому порядку займатись науковими дослідженнями саме прокурорської спрямованості. Як слушно зауважує перший заступник Генерального прокурора України С. М. Винокуров, «ми повинні оперативніше відгукуватися на швидкозмінні потреби та запити прокурорської практики. На це має працювати наша прикладна наука, одне з основних завдань якої — розробка науково-методичних посібників та рекомендацій на допомогу практичним працівникам» [4].

Друга категорія викладачів (які не мають практичного досвіду роботи в прокуратурі) повинна пройти базове комплексне стажування. Аналізуючи цей компонент практичного спрямування освітнього процесу, вважаю за доцільне використати досвід особистого проходження стажування у прокуратурі м. Києва протягом січня—лютого 2008 р. Мова не може йти про направлення на стажування, де викладач самостійно чи за допомогою працівників кадрового апарату практичного підрозділу прокуратури визначає план стажування та перелік тих підрозділів, з роботою яких він буде знайомитись. Процедура має бути аналогічна тій, про яку мова йшла при аналізі стажування досвідченого (стосовно практичної роботи в органах прокуратури) викладача. Її етапами є засідання кафедри, погодження з керівництвом академії та затвердження керівником органу прокуратури, де буде організовано стажування. Академія, кафедра та безпосередній стажист повинні однаково чітко уявляти мету стажування, його завдання та конкретні знання, уміння та навички, задля здобуття яких викладач направляється на стажування.

Доцільно в рамках відведеного часу стажування обов'язково ознайомитись зі структурою прокуратури, розподілом функціональних обов'язків її

працівників; організацією роботи із представництва, захисту інтересів громадян та держави в суді; роботою помічників прокурора; особливостями підтримання державного обвинувачення та нагляду за додержанням законів органами, які проводять оперативно-розшукову діяльність, дізнання та досудове слідство. Важливо під час проведення стажування особисто бути присутнім у судових засіданнях, що дасть змогу вивчати діяльність прокурорів із представництва, захисту інтересів громадян та держави в суді, а також підтриманню державного обвинувачення. Необхідно відвідати ізолятор тимчасового тримання чи слідчий ізолятор з метою ознайомлення з реалізацією вимог чинного законодавства відносно застосування заходів примусового характеру. Цей перелік не є вичерпним, але він повинен забезпечити комплексне сприйняття стажистом сутності реалізації на практиці всіх функцій прокуратури.

«Краще один раз побачити, аніж сто разів почути» — цей відомий вислів наочно демонструє переваги стажування для викладачів, які не мають досвіду роботи в прокуратурі. Прокурорів повинні вчити прокурори [5], що, відповідно, обумовлює необхідність для викладачів опановувати практичну складову діяльності органів прокуратури. Як театр починається з вішалки, так і прокуратура, на думку автора, починається з роботи, спрямованої на розгляд звернень та особистий прийом громадян. Ця складова найбільш показово демонструє взаємини прокуратури та громадян, задля захисту прав та свобод яких вона і функціонує. Генеральний прокурор України О. Медведько, зокрема, зазначає, що «одним із найважливіших завдань, передбачених законом України «Про прокуратуру», є розгляд і вирішення звернень громадян. Адже за кожною скаргою стоїть людина зі своїми проблемами, бідами, яка сподівається на допомогу прокурора» [6]. Важливо усвідомити організацію та безпосередню процедуру здійснення прийому громадян, прослідкувати проходження звернення, підрозділи прокуратури, які долучені до цього процесу, та як наслідок — результат розгляду. Не менш важливим видається практичне застосування знань з психології та етики прокурорської діяльності саме під час здійснення прийому громадян. На сьогодні громадяни нашої державі в переважній більшості прокуратурі довіряють. Тому люди нерідко саме від прокурорських працівників очікують реальних результатів у вирішенні своїх проблем.

Важливим питанням діяльності прокуратури є здійснення нагляду за додержанням прав і свобод людини і громадянина, додержанням законів з цих питань органами виконавчої влади, місцевого самоврядування, їх посадовими і службовими особами. Питання, яке останніми роками є об'єктом для дискусій як серед науковців, так і серед практичних працівників: зазначена функція є загальним наглядом, відомим вітчизняній прокуратурі, чи ні? В. Мойсик, зокрема, вказує, що «ніякого повернення наглядової функції у її розумінні часів радянської доби, як всеохоплюючої репресивного інструментарію тоталітарного режиму, не відбулося і зміна, що внесена до Конституції України, за своєю суттю видається

правильною, оскільки відповідно до неї на прокуратуру вперше покладено функцію забезпечення захисту прав і свобод людини і громадянина» [7]. Викладачу, який проходить стажування, необхідно як на теоретичному, так і на практичному рівні зрозуміти сутність вказаної конституційної функції прокуратури. Це дозволить якісно здійснювати викладання для студентів проблем теорії держави і права, конституційного та адміністративного права, теорії прокурорської діяльності, інших навчальних дисциплін, де розглядається зазначене питання.

Життя не стоїть на місці, виникають нові види суспільних відносин, які об'єктивно потребують правового регулювання. Не завжди вони складаються у варіанті, корисному для суспільства і держави, що потенційно призводить до виникнення правопорушень. Це обумовлює, природно, необхідність розуміння з боку професорсько-викладацького складу Національної академії прокуратури України практичних питань діяльності прокуратури, спрямованої на захист прав, свобод та законних інтересів громадян у нових сферах суспільного життя. Одним із таких прикладів є отримання громадянами медичної допомоги. Формально це, безумовно, не нові суспільні відносини, адже медицина відома з давніх часів. Але саме останнім часом у нашій державі актуалізувались питання юридичного забезпечення медичної діяльності, що привело до появи нового напрямку правової науки — медичного права, яке претендує на статус окремої галузі права [8]. Повідомлення засобів масової інформації та статистика свідчать про збільшення випадків офіційно зареєстрованих повідомлень про порушення прав та свобод людини при наданні медичної допомоги, що обумовлює доцільність вивчення питань нагляду за додержанням законодавства у сфері охорони здоров'я. Причин такого стану речей досить багато, але, з позицій практичної діяльності прокуратури, найбільший інтерес викликає недотримання вимог ст. 49 Конституції України, де зазначено про безоплатність медичної допомоги в державних та комунальних закладах охорони здоров'я.

Особиста присутність на судових засіданнях дасть змогу викладачеві, який раніше не мав досвіду роботи в прокуратурі, реально ознайомитись із такими функціями прокуратури, як представництво інтересів громадянина та держави в суді, а також підтримання державного обвинувачення. Зокрема, такий вид судочинства, як адміністративне, є відносно новим для вітчизняної правової дійсності, що обумовлює необхідність здобуття практичних знань стосовно ролі прокурора у ході адміністративного процесу, сутності дуалізму функцій прокурора (адже він, керуючись адміністративно-процесуальним статусом прокурора, захищає публічні (державні) та приватні (окремого громадянина) інтереси). Будучи державним органом, прокуратура в адміністративному суді у визначених законом випадках фактично оскаржує дії чи бездіяльність самої держави. Ця теоретична проблема наочно проявляється при безпосередній участі викладача у судовому засіданні. Саме так отримуються і нові теми для наукових досліджень.

Таким чином, практична складова освітнього процесу в рамках Національної академії прокуратури України має стати домінуючою. Це свідчить про необхідність пошуку оптимального балансу співвідношення загальнотеоретичних та професійно орієнтованих дисциплін. Без перших неможливо здійснювати навчання за освітньо-кваліфікаційним рівнем «магістр», без других неможливо забезпечити підготовку якісних фахівців для роботи в органах прокуратури.

Л і т е р а т у р а

1. Середа Г. П. Академії прокуратури — 5 років / Г. П. Середа // Вісник прокуратури. — 2007. — № 10. — С. 125.
2. Козюбра М. Юридична наука без виходу на практику є безперспективною / М. Козюбра // Юридична газета. — 2007. — 6 груд. — С. 1, 10–11.
3. Про організацію взаємодії органів прокуратури України з Національною академією прокуратури України: наказ Генерального прокурора України № 1183з від 5 черв. 2006 р. / Генеральна прокуратура України, 2006. — 4 с.
4. Винокуров С. Із виступу на розширеному засіданні колегії Генеральної прокуратури України, присвяченому питанням добору, розстановки, професійної підготовки та виховання кадрів, 15 квітня 2008 року / С. Винокуров // Вісник прокуратури. — 2008. — № 4. — С. 15.
5. Прокурори вчать прокурорів // Юридичний вісник України. — 2007. — № 27. — С. 4.
6. Медведько О. Захистити права людини та інтереси держави / О. Медведько // Урядовий кур'єр. — 2007. — 30 листоп. — С. 7.
7. Мойсик В. До питання про реформування української прокуратури / В. Мойсик // Голос України. — 2008. — 13 трав. — С. 8–9.
8. Медичне право України: підручник / за заг. ред. С. Г. Стеценка. — К.: Всеукр. асоц. видавців «Правова єдність», 2008. — 507 с.

А н о т а ц і я

Стеценко С. Г. Практична складова освітнього процесу в Національній академії прокуратури України: шляхи удосконалення. — Стаття.

У статті описано основні компоненти освітнього процесу Національної академії прокуратури України. Зазначено, що практична складова освітнього процесу має стати домінуючою. Необхідно створити баланс між загальнотеоретичними та професійно орієнтованими дисциплінами.

Ключові слова: професійна освіта, підготовка спеціалістів юридичного профілю, Національна академія прокуратури України.

S u m m a r y

Stetsenko S. G. Practical Components of Educational Process in National Academy of Prosecution of Ukraine: Ways of Perfection. — Article.

In the article the main components of educational process in National Academy of Prosecution of Ukraine are illustrated. It is noticed that practical component of educational process have to dominate. Optimal balance between theoretical and professional disciplines have to exist.

Keywords: professional education, preparing of the specialists of juridical profile, National Academy of Prosecution of Ukraine.